

Hvás eða hvæs?

Wheezing

Þýðandi sendi fyrirspurn um hvernig þýða ætti orðið **wheezing** í læknisfræðilegum texta. Fyrirsprjandi hafði rekist á íslenska nafnorðið **önghljóð** sem þýðingu á enska nafnorðinu **wheeze**, en átti erfitt með að samþykkja það. Orðrétt sagði viðkomandi svo: *Fyrir mér sem málvísindamanni vísar orðið „önghljóð“ til málvísindalegra eininga sem tákna máhljóð (eins og t. d. „f“ og „v“) og ég á mjög erfitt með að sjá nokkurt samhengi þarna á milli. Einnig hef ég rekist á orðin „hvæsöndun“ og „más“ sem þýðingar á fyrirbærinu en mér datt í hug að athuga hvort þú hefðir eitthvað til málanna að leggja.*

Önghljóð

Undirritaður svaraði að bragði með eftirfarandi útskýringu: „**Öng**“ vísar í þrengslin sem koma fyrir í berkjugreinum við astma og berkjubólgu. Loftið, sem sogað er eða þrýst af krafti framhjá þessum miklu þrengslum, framkallar svonefnd **önghljóð** djúpt í berkjugreinum. Önghljóðum er gjarnan lýst sem hátóna flautuhljóðum (*high-pitched, musical*) og þannig heyrast þau við lungnahlustun læknis. Á latínu nefnast þessi hljóð **rhonchi sibilantes** eða **blísturshljóð** samkvæmt Íðorðasafni lækna. Viðstaddir heyra þó frekar másið sem tengist erfðri öndun og á uppruna ofar í loftvegum. Þess vegna dettur mér í hug að **wheezing** sé nú stundum látið tákna **máshljóðið**, frekar en **flautuhljóðið**, þó læknisfræðiorðabækur lýsi **wheezing** yfirleitt sem flautuhljóði.

Önghljóð er viðurkennt heiti og er meðal annars notað í *Handbók í lyflæknisfræði sem ég nefndi í síðasta pistli*. **Más** og **hvæs** finnast mér ekki betri heiti til að tákna **rhonchi sibilantes**.

Tengslin við málvísindaleg önghljóð eru þannig að **f**- og **v**-hljóð eru auðvitað líka mynduð með því að þrýsta lofti framhjá þrengslum, þó að framleiddu hljóðin verði þar öðruvísi (*fricative*).

Uppruni

Það var svo skemmtilegt að sjá að hin mikla alfræði-orðabók Websters rekur uppruna ensku sagnarinnar **to wheeze** í gegnum miðaldaensku (*whese*) og fornensku (*hwæsan*) til íslensku (*huæsa*). Ensk-íslensk orðabók Arnar og Örlygs birtir nokkrar íslenskar þýðingar á sögninni **wheeze**: 1. *anda með erfðismunum og sog- eða blísturshljóði*. 2. *gefa frá sér slíkt hljóð; hvæsa; mása og blása*. 3. *segja (e-ð) með andköfum, stynja (e-u) upp*. Loks er nafnorðið **hvæs** fletta í Íslenskri orðabók Eddu: *hvás, blástur, más*.

Merkingarleg tilfærsla

Undirritaður sannfærði sig um það með endurteknum uppfléttingum í mismunandi læknisfræðiorðabókum

að enska nafnorðið **wheeze** væri þar útskýrt sem hátóna flautu- eða blísturshljóð og væri þá samheiti við **rhonchi sibilantes**. Óformlegar fyrirspurnir til nokkurra lungna- og hjartalækna leiddu hins vegar í ljós að aðgreining væri nú oft gerð. Þetta kemur vel fram í eftirfarandi svári frá lungnalækni á LSH: *Wheezing hefur venjulega verið notað um það sem sjúklingurinn (eða nærstaddir) heyra, rhonchi (önghljóð), um það sem heyrast við hlustun (með stethoscopy) - þetta er samkvæmt mínum málskilningi en getur verið flöktandi.*

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

johannhj@landspitali.is

Niðurstaða

Undirritaður komst sem sagt að þeirri niðurstöðu að **wheezing** mætti þýða á tvo vegu: 1. **önghljóð** þegar vísað er til hátóna flautu- eða blísturshljóða sem heyrast við lungnahlustun og 2. **hvæsandi** eða **másandi öndun** þegar vísað er til öndunarhljóða sem sjúklingur eða nærstaddir heyra. Viðbótarinnlegg frá lesendum um þetta verkefni eru einnig velkomin.

Rannsóknahreiti

Af vissum ástæðum var óskað eftir samheiti til að tákna „rannsóknastofurannsóknir“ og vísað til þess að í þeim flokki væru blóð-, þvag-, saur- og mænuvökvarannsóknir, þar með talda sýklarannsóknir, veirurannsóknir og margt fleira. Undirritaður lagði til heitið **sýnarannsóknir** og gerði þá ráð fyrir aðgreiningu frá læknisfræðilegum rannsóknum sem framkvæmdar eru á sjúklingum án þess að sýni sé tekið. Ekki er þó víst að samheitið fyrir þær síðarnefndu yrði **sjúklingarannsóknir** og raunar er ekki alveg ljóst að slíks samheitis sé þörf. Heitið **klínískar rannsóknir** hefur oft verið notað til að aðgreina rannsóknir á sjúklingum frá „rannsóknastofurannsóknum“. Nú er hins vegar svo komið að ýmsar rannsóknir á sjúklingum fara fram á sérstökum rannsóknastofum og að ýmsar rannsóknir á sýnum (**point of care-testing**) geta farið fram við sjúkrahæðinn, þannig að aðgreiningarmörk eru stöðugt að breytast.

Liðlöskun

Björn Guðbjörnsson, gígtarlæknir, bað um heiti á **arthritis mutilans** til að nota í tengslum við **psoriasis**. Í erlendum læknisfræðiorðabókum kemur fram að þetta heiti er notað um liðskemmdir sem einkennast af afmyndun liða með umtalsverðri brjósk- og beinskemmd. Eftir nokkra athugun stakk undirritaður upp á heitinu **sóraliðlöskun** og var því vel tekið. Lýst er eftir öðrum hugmyndum.

Jóhann Heiðar er læknir
á Landspítala Hringbraut.